

KORPORÁLIS GÁTAK A BIOMETRIKUS ELJÁRÁSOK RENDVÉDELMI ALKALMAZÁSÁBAN

Bevezetés

A XXI. század számos, bűnügyi szempontból újszerű kihívása új, sokszor radikális megoldásokat követel, mely eszközök nem minden egyén számára elfogadhatók. Napjainkra már nem jelentenek kizárólagos megoldást a professzionális zárszerkezetek, helyi riasztóberendezések, személyészlelési technológiák. A biztonsági terület fejlődése számos hatékony, eredményes technikai eszközt, módszert, rendszert kínál alkalmazásra. Ilyen lehetőség a biometria, biometrikus eszközök, amelyekkel a szubjektív hibalehetőségek kiiktatásával, rapid és hatékony intézkedés érhető el.

E tekintetben mind a rendőri, mind a civil szakterületen szükséges kialakítani best practis-működéseket, hiszen pl. az ujjnyomat-, írisz-, érhálózat alapú személyazonosító rendszerek minden helyen, időben problémamentesen alkalmazhatók, történjék az egy rendőrségi vagy egy magánvállalati objektumban. De akár közterületi szolgálatellátás közben, kényszerű és kényelmetlen kontaktálás nélkül is lehetőséget biztosít körözött, eltűnt személyek, bűnelkövetők hatékony felkutatásában, mint ahogy ismeretlen holttest, és elrabolt gyermekek azonnali azonosításában is (megkímélve a mentálisan egyébként is meggyötört hozzátartozókat a további megpróbáltatásoktól). Az még a szakterület megoldásra váró feladatainak egyike, hogy mindez milyen jogszabályi keretrendszerrel kerül megvalósításra, illetőleg a társadalomban elfogadtatásra.

Biometria a bűnüldözés szolgálatában

A biometrikus azonosítás jelenleg legkidolgozottabb, legproduktívabb és társadalmilag legelfogadottabb területe a bűnügyi szempontú alkalmazás. Az ujjnyom-, dns-, lábnyom-, szagnyom-, egyéb bűnügyi nyilvántartások és azok kezelése, adatainak felhasználása teljeskörű jogi szabályozás mellett működik.¹

A terület belső, rendőri protokollja

A közbiztonság közvetlen, ok-okozati kapcsolatban van a rendőrség működési hatékonyságával, amely egyben a biztonság meghatározó dimenziója.² Ebben kiemelt fontosságú terület a gyors, megbízható és eredményes személyazonosítás. Fontos kérdés, hogy az adattárakban és az okmányokban tárolt biometrikus adatok azonosítása hogyan

¹ Munkaanyag a biometriáról - Working document on biometrics Adopted on 1 August 2003 by ARTICLE 29 - Data Protection Working Party MARKT/10595/03/EN, WP 80
http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/privacy/docs/wpdocs/2003/wp80_en.pdf.

² ENYÜBS Egységes nyomozóhatósági és ügyészégi bűnügyi statisztika. <http://crimestat.b-m.hu/Default.aspx> (letöltve: 2014.11.10.)

valószínűleg a rendészeti célú igazoltatások során. Milyen eszközök szükségesek ahhoz, hogy rövid idő alatt, különböző ellenőrzési helyeken (mint például: közterület, autópálya parkoló, közutak) biztosított legyen az azonosítás lehetősége. A rendőri igazoltatások során a megválaszolandó kérdés mindig egységes: azonos-e az igazoltatás alá vont az általa bemutatott okiratban feltüntetett személlyel? Ebből a folyamatból a szubjektív tényezők kizárásának biztonságnövelő hatása van. Véleményem szerint a biometrikus paraméterek alapján történő rendészeti célú személyazonosítás alkalmazása már nagyfokú objektivitást eredményez, amely lehetőséget teremt az azonosítás hagyományos módon, anatómiai jegyek alapján történő végrehajtását befolyásoló szubjektív tényezők negatív hatásainak kiküszöbölésére.³

A rendőri munka másik releváns területe a bűnügyi technikai munka, amelynek keretében a bűnügyi helyszíneken történik nyomrögzítés. Ezeknek a kezdetben nagyrészt ismeretlen mintaadótól származó mintáknak a minél pontosabb, gyorsabb, megbízhatóbb és objektívebb azonosítása e szakterület alapfeladata. Azonban e folyamatokban nagyjelentőségű kérdés, hogy maga a biometrikus azonosítás milyen garanciális elemekkel kell, hogy rendelkezzen ahhoz, hogy a teljeskörű megbízhatóság, alkalmazhatóság megállapítható legyen. Első feladat, hogy a biometrikus azonosítási formák közül kiválasztásra kerüljenek azok, amelyek rendészeti alkalmazása megbízható módon megvalósulhat.

A biometrikus technikák közül az ujjnyomat alapján történő azonosítás a legrégebben alkalmazott, legismertebb és a bűnügyi munkában egyértelműen diffundálódott elem. Elsődlegesen manuális ujjnyomatvétele valószínűleg a rendőrségi eljárásokban, akár egy helyszínes bűncselekményről, akár a vétkes személyek kizárásáról, akár a migránsok intézkedés alá vonásáról legyen szó. Ugyan a megyei rendőri egységek rendelkeznek biometrikus ujjnyomat-olvasó rendszerekkel, amellyel megbízhatóan, hatékonyan és gyorsan elvégezhető a rögzítés és természetesen az értékelés és összehasonlítás is, ezek használata még nem vált általánossá a rendőrség szervezetén belül.

A biometrikus eszközök használatának anomáliáira, a napi rendőri gyakorlatban szemléletes példát szolgáltat egy rutin mélységi⁴ ellenőrzésen történtek.⁵ Ennek során harmadik országbeli állampolgárok kerültek igazoltatás alá vonásra és semmilyen személyazonosításra alkalmas okmányt nem tudtak felmutatni. Az egyik elfogott személynél egy ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolás volt, amely a menekültkérelmet benyújtók és annak elbírálása alatt állók részére kerül kiállításra. Az abban szereplő (általában bemondás alapján megállapított) név is és személyi adatok is leellenőrzésre kerültek az idegenrendészeti nyilvántartásokban. A kiadott találatok meglepő hasonlóságot mutattak egy ugyanabból az országból érkezett, teljesen más nevű, korábban menekültügyi eljárást kezdeményező személlyel, akinek a kérelme elutasításra és ő kiutasításra, valamint kitoloncolásra is került a Magyar Köztársaság területéről. Az idegenrendészeti alosztály előtt ismert volt az a módszer, hogy az ilyen módon kiutasított és beutazási és tartózkodási tilalom alatt álló személyek, okmányok nélkül újra belépnek az országba, majd

³ A Magyar Rendőrség igazoltatási gyakorlatában a biometrikus azonosítás nem minden esetre kiterjedő, csak kiegészítheti a hagyományos, anatómiai jegyek alapján történő azonosítást. Amennyiben bármiféle gyanú merül fel arra vonatkozóan, hogy szükséges, lehetőség van a biometrikus adatok alapján történő azonosítás végrehajtására.

⁴ A belső határokon való ellenőrzés megszüntetésének kompenzálására a schengeni tagállamok ún. mélységi ellenőrzési rendszert működtetnek. Ennek lényege, hogy az ország területén belül az idegenrendészetért felelős hatóságok munkatársai igazoltathatják a külföldieket. Az igazoltatásra nem helyhez kötöttek és nem folyamatosan kerül sor.

⁵ A rendőri intézkedést a FMRFK Közrendvédelmi Igazgatóságának munkatársai fogatosították.

megkísérelnek ismételtén Nyugat-Európába továbbutazni. Ezen személyek ellenőrzésük során más személyi adatok bediktálását követően, menekültügyi eljárást kérnek. Mivel a kiutasított személyektől minden esetben ujjnyomatvétele történt, így kezdeményezték a személy őrizetét, ujjnyomatának levételét és a korábban rögzített ujjnyomattal történő összehasonlítását. De az ujjnyomatvétele kizárólagosan manuális technikával történt, ezért ennek feldolgozására, szakértői vizsgálata végett megkísérelték felvenni a kapcsolatot a Bűnügyi és Szakértői Kutatóintézet Daktiloszkópiái Osztályával. Mivel azonban állandó ügyeleti szolgálatot nem látnak el, így aznap este már nem volt esély az azonosítás elvégzésére.

A Rendőrségi törvény⁶ harmadik országbeli, külföldi állampolgár esetén, személyazonosság megállapítása céljából lehetőséget biztosít az úgynevezett kiutasítás előkészítő őrizet elrendelésére,⁷ mely hetvenkét óra, és harminc nappal hosszabbítható is.

A személy ujjnyomatának levételét követően elrendelték az idegenrendészeti őrizetét. Másnap reggel telefonon felvették a kapcsolatot a Daktiloszkópiái Osztállyal, hogyan eszközölhető a személy ujjnyomatának soron kívüli vizsgálata. Soron kívül, külön gépkocsival fel kellett vinni a személy ujjnyomat lapját a szakértői intézetbe. Másnap délután szóbeli tájékoztatást kaptak, hogy nem azonosak az ujjnyomatok, azonban az írásbeli véleményre várni kell másnapig. Tekintettel arra, hogy hivatalos szakvélemény nem készült, nem volt szabadon bocsájtható a szóban forgó személy. A negyedik nap délelőtt ismét külön gépkocsival felmentek Budapestre a szakvéleményért, mivel a futárpostával nem ért volna vissza időben. Ezt követően elkészítették a személy szabadításáról szóló iratokat, majd szabadították és útba indították a menekülteket befogadó állomás irányába.

Fenti személyazonosítási módszer négy egész napot vett igénybe, amely alatt a szóban forgó személy, jelen esetben véletlenül, őrizetbe került. Tekintsünk most itt el az intézkedés alá vont jogainak korlátozásától, amely egyértelműen a közérdeket és a közbiztonság védelmét szolgálja, nézzük kizárólag az őrizet hatóságot érintő anyagi, személyi, tárgyi és egyéb költségeit, melyek feleslegesen terhelik a központi és a rendőrségi költségvetést. Ennek a rögzített mintának számítógéppel történő összevetése egy másikkal pedig másodpercek kérdése. Négy nap, lekötött humán erő és jelentős anyagi költség helyett kb. „egy óra és három kattintás” segítségével tisztázható a személyazonosság.

Az Európai Bizottság, tagállamokat érintő jogharmonizációs törekvésében e terület vonatkozásában, meghatározásra került a biztonságpolitikai minimum követelményrendszer, mely alapvetésként írta elő a biometrikus azonosítókat tartalmazó útlevelek alkalmazását.

A nyugodt, biztonságos élet reményében a biometria térnyerése, egyre szélesebb körben való felhasználása megállíthatatlan. Egyre több munkahelyen kerül alkalmazásba, de pl. egyetemeken manuális jelenléti ívének⁸ helyettesítésére is.⁹ Az elavult papír alapú vagy mágneskártyás, tudás vagy tárgyi alapú beléptető rendszereket ujjlenyomat, íriszkép, esetleg érhálózat-vizsgálat alapú rendszer váltja fel. Ezt támogatja az a tény is, hogy a 2012. július 1-jén hatályba lépő új Munka Törvénykönyve¹⁰ rendelkezései alapján, elegendő tájékoztatni

⁶ Rendőrségi törvény 1994. XXXIV. 38.§.

⁷ 2014/2. 57/2013. (XII. 21.) ORFK utasítás

⁸ http://www.mohaonline.hu/egyetem_guide/biometria_i_ujjlenyomat_azonositas_a_jovo_katalogusrendszer

(Letöltés ideje: 2015.06.29.)

⁹ Megjegyzés:jogszabályellenes, mivel csak olyan helyeken alkalmazhatók, ahol a felhasználás kizárólag ezt teszi lehetővé.

¹⁰ 2012. évi 1. törvény

a munkavállalót a rendszer alkalmazásáról, annak adatkezelést is érintő vetületeiről, de a munkavállalók hozzájárulása nem szükséges a rendszer bevezetéséhez.

A bűnügyi statisztikáktól függetlenül is egészen bizonyos, hogy társadalmi elvárás, bármilyen településen élők igénye az, hogy mindennapjaikat nyugodtan, bűncselekményektől mentesen, magukat és gyermekeiket biztonságban tudva élhessék. Ezt az alapjogot maga az Alaptörvényünk is deklarálja.¹¹ Ugyanakkor fontos pontos képet alkotnunk arról, mi az a szabadságfok, amelyet a társadalom hajlandó feláldozni annak érdekében, hogy minél biztonságosabbá tehessek a mindennapi életet. Azon megállapításokkal tisztában kell lennünk, hogy a biometrikus azonosítás sem „csodafegyver”, mint ahogy sokan annak vélték pl. a terrorizmus elleni harcban, vagy a bűncselekmények megelőzésében. Ugyanakkor helyes alkalmazás mellett a leghatékonyabb, legmegbízhatóbb és leggyorsabb eszköz lehet a bűnüldöző szervek és természetesen az állampolgárok önvédelmi, vagyonvédelmi, bűnmegelőzési harcában.

Javasolt rendvédelmi működés-optimalizáló modellek, alternatívák és eszközei

A közbiztonság javítása érdekében optimalizálni lehet és a lehetőségek figyelembe vételével kell a rendvédelmi működéseket is. Ha figyelembe vesszük a rendőrséggel szemben támasztott társadalmi elvárásokat, a perszonális és szervezetszintű nyomásgyakorlást a rendőrség működés-politikai változása elengedhetetlen. Ha a rendőri működés eredményességét növelni akarjuk, a területi specialitásokon átlépve, a kevésbé eredményeseket fel akarjuk zárkoztatni a jobb bűnügyi eredményességgel dolgozó rendőri egységek teljesítményéhez, illetőleg erősíteni szeretnénk a rendőrkapitányságok hátránykompenzációs képességét és meg akarjuk erősíteni az eredményes rendőri működés folyamatosságát, elméletileg három lehetséges tevékenységi területen kell beavatkoznunk. Ezek természetesen maguk után vonják a megfelelő fejlesztéspolitikai stratégiákat is.

1. Közvetlenül a rendőrség alapfeladataira (bűncselekmények megelőzése, megszakítása, felderítése) irányuló reform, mely alapvetésében a krimináltechnikai eszközalkalmazás innovációiban nyer teret: eszköz-innovációs és az ehhez kapcsolódó tudásbázis-bővítő adaptációs programok, az egyes bűnfelderítési metodikák funkcióinak és tartalmának kompetenciafejlesztési célú újragondolása és az ezekhez kapcsolódó, elengedhetetlen központi fejlesztési programok. A biometrikus azonosítási technikák e körben történő alkalmazásának pozitív eredménye alapjaiban támogatja ezen elv érvényre jutását. Mindezen téziseket megalapozó ismeretelméleti elemek tökéletesen illeszthetők a rendőri szakképzés moduláris rendszerébe. Alapelem e tekintetben a nemzetközi jogharmonizáció. Elengedhetetlen a belső normák kidolgozása, és ezek keretében a szigorú rezsimszabályokba illeszkedő speciális protokollok kidolgozása.
2. A rendőrképzés szerkezeti reformja: esetleg a „német típusú”, komprehenzív metodika alkalmazásával, amely a moduláris szakképzés alapjainak újragondolásán alapszik, s amely az intézményi keretek újragondolásával kvázi kikényszeríti a képzés alapfunkcióinak megváltozását. Ennek keretében nem szakterületi specifikációk valósulnak meg, hanem egy egységes rendvédelmi

¹¹ IV. cikk(1) Mindenkinnek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonságához.

tudásszomma kerül átadásra. A szakképzés kereteiből kikerült rendőr így alkalmassá válik minden szakterületen az alapfeladatok elvégzésére, mind a közrendvédelem, mind a bűnügyi és mind a közlekedési területet tekintve. Specifikációra akkor kerül sor, amikor a moduláris szakképzést követően magasabb végzettség elnyerése a cél.

3. A szakmai elszámoltathatóság eszközein alapuló reform: a működési alapfunkciók szabályzásán alapuló beavatkozás, amely magában foglalja a kompetenciaalapú standardok rögzítését,¹² a rendőri teljesítmények ezeket alapul vevő, kritériumorientált mérését,[30] valamint a mérés által megállapított minőségi, működési anomáliák értékeléssel történő feltárását és kötelező metodikai fejlesztéssel történő megoldását.

A fejlesztéspolitikai eszközrendszernek a fenti elveiben a felsorolt elemek implementációjának támogatására kell fókuszálnia. Elsődleges a minőségorientáltság biztosítása, amelyben azonban igyekeznek elkerülni a túlzott „teljesítményfókuszot”. Ennek érdekében minden implementációs célú fejlesztésnek szakterületi értékelésen és külső, helyi szervezet érintő intézményértékelésen alapuló szervezetfejlesztési modellekbe kell illeszkednie. És itt valósulhat meg a rendőrszakmai és a környezet, civil szféra szakmai együttműködése is.

Összegzés

A bűnözési statisztikák és társadalmi változások személyes érintettsége egyértelművé tette a társadalom minden rétege számára, hogy a klasszikus bűnüldözési technikák, erők, eszközök már nem elégségesek a kielégítő magán- és közbiztonság megteremtéséhez. Innovációra tehát mind a rendőri, mind a civil társadalom biztonságteremtő tevékenységében szükség van. A tapasztalati és kutatási eredmények igazolják, hogy ebben a biometrikus azonosítási eljárások jelenthetik az egyik nagyon hatékony megoldást. A biometrikus eljárások technikai megfelelőségének felismerése mind a rendőri szakterületen, mind a civil szférában megtörtént. Jelenleg azonban több jogszabályi, etikai, társadalompolitikai kérdés tekintetében nincs konszenzus az érintett felek között. Legalapvetőbb probléma azonban, hogy a szakterületi kommunikáció hiányos, nem megfelelő, sok esetben laikusok nyilatkoznak a biometriáról úgy, hogy inkább a hisztériakeltést szolgálják és nem a korrekt, szakmai tájékoztatást.

Rendőri szakterületen már a szakmai, hatékonysági, működés-optimalizációs szempontok teljes mértékben elfogadottak. Három nagy gátja a biometrikus eljárások alkalmazásának a korlátozott anyagi és a jogszabályi környezet, illetve az állomány ismerethiánya. Mindez magával hozza a moduláris képzés átdolgozását is, és a belső biometrikus eszközök alkalmazását szabályzó, speciális protokollok kidolgozásának szükségességét.

A civil szféra tekintetében létre kell hozni a biometria szakmai fórumát, amely hitelesen, felelősen és megbízhatóan látja el a közvélemény tájékoztatását a technikai lehetőségek, újdonságok tekintetében. Ebben helyet kell kapnia mind a biometriával

¹² Mindezen terület szabályozása megtörtént a 10/2013. (I. 21.) Korm. rendelet A közszolgálati egyéni teljesítményértékelésről 2013. Magyar Közlöny 9. szám 810.o. ám ennek újragondolása, az alkalmazás közben felmerülő gyakorlati problémák megjelenése miatt, elkerülhetetlen feladat.

foglalkozó kutatási, fejlesztési oldalnak, mind a gyakorlatban biometrikus eszközöket alkalmazó szakembereknek és a rendőri szakmának is. E plénum hivatott a még szabályozatlan jogi keretek megalkotására, illetőleg az egyes szakterületek normarendszereinek ajánlások útján történő alakítására is.

Elsődleges feladat azonban a biometrikus eszközök alkalmazásának terén az érdekek egyeztetése, az elvárások és lehetőségek tisztázása, amelyben az egyéni félelmek kezelése az un. „Orwell-land”-szindróma megválaszolása elengedhetetlen. Fontos elérni, hogy ha egy átlagember azt a szót hallja, hogy biometria, ne valamiféle félelemkeltő, hatalomgyakorlási lehetőséget, hanem a saját és szerettei biztonságának zálogát vizionálja maga előtt. Csak ezen elemek megvalósulásával indulhat el valódi értékteremtő, működést optimalizáló, rendőrségi gyakorlatot megújító gyakorlati, alkalmazási útján a biometria.